

YKSI ASIA JOHTI TOISEEN JA TÄSSÄ SITÄ NYT OLLAAN
Suomen kansan innoittamat sanonnat käännettynä suomalaiselle viittomakielelle

Jenny Kolbe ja Henna Oinonen
Opinnäytetyö, kevät 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Länsi, Turku
Viittomakielentulkin koulutusohjelma
Viittomakielentulkki (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kolbe, Jenny ja Oinonen, Henna

Yksi asia johti toiseen ja tässä sitä nyt ollaan – Suomen kansan innoittamat sanonnat käännettynä suomalaiselle viittomakielelle.

Turku, kevät 2010, 51 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Länsi, Turun toimipaikka, viittomakielentulkin koulutusohjelma, viittomakielentulkki (AMK).

Opinnäytetyön päätavoitteena oli tarkastella ja kääntää suomen kielessä esiintyviä sanontoja suomalaiselle viittomakielelle. Tarve ja innostus työlle syntyi sanontojen tulkkaukseen haasteellisuudesta. Halusimme tarjota viittomakielialalla toimiville ja alasta kiinnostuneille yhden, tulkkaustilanteessa sovellettavan käänösvaihtoehdon.

Käänöstyömme pohjautui kirjailija Pasi Heikuran teoksiin: ”Näissä merkeissä – Suomen kansan latteimmat sanonnat” ja ”Samoilla linjoilla – lisää Suomen kansan latteuksia”. Käänösaineistomme sanonnat valikoituivat työhömmme sanontojen tuttuuden ja omien kokemustajustojemme kautta. Käänösprosessissamme saimme tukea ja ohjausta toiselta ohjaajaltamme, viittomakielen lehtori Mari Kalliolta, joka on äidinkieltään viittomakielinen.

Käänösprosessi eteni analyysin, siirron ja lopullisen muotoilun kautta lähdekielisten sanontojen merkityssisältöjen selvittämisestä kohdekielisiin käänösratkaisuihin. Käänöstyömme koostuu sadasta viittomakielelle käännetystä sanonnasta. Lopullisia käänöksiä tarkastellessamme havaitsimme niissä esiintyviä samankaltaisuuksia, mikä mahdollisti niiden jaon kolmeen, työssä esitettyyn luokkaan. Luokittelun tarkoitus ei kuitenkaan ole rajata käänösvaihtoehtoja vaan havainnollistaa käännetyn aineiston käänösratkaisumahdollisuuksia. Käänösmenetelmien ja luotujen esimerkkilauseiden avulla käänöksiä pyrittiin selkeyttämään ja käytännöllistämään tulkkauksen näkökulmasta. Työn liitteenä on tallenne, johon on valittu ja kuvattu käänösesimerkit kolmijakoisesta luokittelusta.

Kääntäminen viittomakielelle ja viittomien valinta on monivaiheinen ja haastava prosessi, sillä käänösvaihtoehtoja on useita. Käänöstyön aikana viittomakielisiä käänösratkaisuja ja merkityksiä pohdittiin ja tarkasteltiin monista erilaisista, usein tilannesidonnaisistakin, näkökulmista. Visuaalisemman maailmankuvan lisäksi työ on tarjonnut meille mahdollisuuden syventyä suomen kielen sanontoihin ja niiden, joskus monitulkintaisiinkin, merkityssisältöihin ja käyttöyhteyksiin.

Asiasanat: sanonta, fraasit, idiomit, sananlaskut, sananparret, viittomakieli, kääntäminen, tulkit, tulkkaus

ABSTRACT

Kolbe, Jenny and Oinonen, Henna.

One Thing Led to Another and Here We Are – Finnish Sayings Inspired by Finns Translated into Finnish Sign Language.

Turku, Spring 2010, 51 p., 2 appendices.

The Diaconia University of Applied Sciences. Degree Program in Sign Language Interpretation. Degree: Sign Language Interpreter.

The aim of the present study was to translate Finnish sayings into Finnish Sign Language. Inspiration and necessity for the research arose from the challenge related to sayings translation. The purpose of the study was to offer one translated method to cope with sayings in interpreting situations for all people working in the field of Sign Language.

The study was based on Pasi Heikuras' publications, "Näissä merkeissä – Suomen kansan latteimmat sanonnat" and "Samoilla linjoilla – lisää Suomen kansan latteuksia". The sayings for the translation materials were chosen by their familiarity, shared discussions and through our experimental backgrounds. Through the whole study process we were supported by our second mentor, Mari Kallio, who is native in Sign Language.

The translation process consisted of analysis, transformation and final formation. During the process the main goal was to pay attention to the meanings of the sayings. After the final formation we noticed that there were similarities between sayings which allowed us to classify them into three different categories. These categories are demonstrated and visualized through the translation theories, examples and a DVD recording.

As a result of the study, we came to the conclusion that the whole translation process is diverse and demanding because of the enormous amount of translation options and language users. This required us to explore the translations and their meanings from many different perspectives. The study has offered us a chance to delve deeply into Finnish sayings and their various multiple comprehensions. This has also encouraged us to develop towards a more visualized world of Sign Language.

Keywords: sayings, phrases, idioms, proverbs, Sign Language, interpreting, interpreters, translation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	SANONTOJEN IHMEELLINEN MAAILMA	7
2.1	Oppia ikä kaikki – mikä on sanonta?	7
2.1.1	Fraasi	8
2.1.2	Idiomi	8
2.1.3	Sananlasku	9
2.2	Sanonnat kielenkäytössä.....	9
3	VIITTOMAKIELI JA SEN OMINAISUUDET	11
3.1	Kuurojen kulttuuri	11
3.2	Viittomakielen peruspiirteet	12
3.2.1	Viittoman rakenne	13
3.2.2	Viittomakielen lauserakenne	14
3.3	Viittomakielen variaatio	14
4	KÄÄNTÄMINEN JA AINEISTON KERUU	16
4.1	Hyvän kääntäjän ominaisuudet.....	16
4.2	Pasi Heikura ja Suomen kansan sanonnat	17
5	KÄÄNNÖSPROSESSIN VAIHEET	19
5.1	Analyysivaihe	20
5.2	Siirtovaihe ja pragmaattiset adaptaatiot	20
5.3	Muotoilu ja sanontojen luokittelu.....	21
5.4	Glossaus eli viittomien muistiinmerkitseminen	22
6	LUOKITTELU JA KÄÄNNÖSTEORIAM	24
6.1	Yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat.....	25
6.1.1	Dynaaminen ekvivalenssi	25
6.1.2	Tarkasteltavat käännökset ja esimerkkilauseet	26
6.2	Suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat	27
6.2.1	Formaalinen ekvivalenssi.....	28
6.2.2	Tarkasteltavat käännökset ja esimerkkilauseet	28
6.3	Parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat	30
6.3.1	Semanttinen ekvivalenssi	30
6.3.2	Tarkasteltavat käännökset ja esimerkkilauseet	31
7	KÄÄNNÖKSIEN TARKASTELUA	33

8	POHDINTA	34
	LÄHTEET	36
	LIITTEET	39

LIITE 1: Käännökset (100 kappaletta) glossattuina teoksien ja kolmijakoisen luokittelun perusteella

LIITE 2: Tarkasteltavat käännösehdotukset (15 kappaletta) ja niiden esimerkkilauseet viittomakielelle tallennettuna (DVD)

1 JOHDANTO

Innostus ja tarve opinnäytetyöhömmö sai alkunsa suomenkielisten sanontojen tulkkaukseen haasteellisuudesta. Haasteelliseksi sanontojen tulkkaus koetaan useimmiten siksi, että ne esiintyvät tulkkaustilanteissa spontaanisti ja tilannesidonnaisesti. Lisäksi tulkin tulee olla laaja-alaisesti tietoinen ja taitoinen sanontojen, joskus vaihtelevistakin, merkityssisällöistä. Viittomakielentulkin koulutusohjelman pääpaino on tulkkauksessa ja kääntämiseen keskitytään melko vähän. Tästä syystä halusimmekin tehdä opinnäytetyönämme käännöksen, jonka kautta kerryttäisimme kokemusta kääntämisestä ja kehittäisimme viittomakielentaitoaamme sekä ammatillisuuttamme.

Opinnäytetyömme tavoite on selkeä; pyrimme esittämään suomen kielessä esiintyville sanonnoille etukäteen pohdittuja ja merkitysvastaavia käännösratkaisuja suomalaisella viittomakielellä. Käännösprosessin aikana tarkastelimme sanontojen merkityssisältöjä, käännösratkaisuja ja käännöksien luokittelua. Päämääränämme oli koota tunnetuimpia ja käytetyimpiä sanontoja, joita arkipäivän tulkkaustilanteet saattavat tuoda eteemme ja joiden merkityssisältöjä sekä käännösratkaisuja tulee mielestämme pohtia. Valikoimamme käännösaineisto pohjautuu Pasi Heikuran kirjoittamiin kirjoihin ”Näissä merkeissä – Suomen kansan latteimmat sanonnat” ja ”Samoilla linjoilla – lisää Suomen kansan latteuksia”.

Opintojemme aikana olemme kohdanneet tulkkaustilanteita, joissa opinnäytetyömme kaltaisille pohdinnoille, käännösratkaisuille ja materiaalille olisi ollut tarvetta. Aihetta ei myöskään ole aikaisemmin tutkittu tai käsitelty laaja-alaisesti suomalaisessa viittomakielessä. Täten koemme, että työstämme ja asian esiintuomisesta olisi hyötyä alalla työskenteleville viittomakielentulkeille, opettajille, opiskelijoille ja muille viittomakielen parissa työskenteleville sekä sanontojen merkityssisällöistä kiinnostuneille. Viittomakielisille toivomme opinnäytetyömme tarjoavan erilaisia yksilön ja kulttuurin huomioivia käännösratkaisuja. Uskomme, että opinnäytetyöstämme on tulevaisuudessa hyötyä ja se mahdollistaa aiheen laajemman ja syvällisemmän jatkotutkimuksen.

2 SANONTOJEN IHMEELLINEN MAAILMA

Arkipäiväiset kielenkäyttötilanteemme sisältävät harvoin pelkästään tietokirjamaista informaatiota. Aiheen havainnollistamiseksi ja kuulijoiden mielenkiinnon ylläpitämiseksi lisäämme automaattisesti kieleen sitä elävöittäviä ja kuvailevia ilmaisuja. Tulkillle tällaiset ilmaisut saattavat osoittautua hankaliksi, sillä ne vaativat lähde- ja kohdekielen hyvää tuntemusta, eri kulttuurien ymmärrystä ja nopeaa reagointikykyä. Rikasta sanastoa ja osuvien sanontojen hallintaa on varsinkin aiemmin pidetty nimenomaan kehittyneen kielitaidon merkinä. (Muikku-Werner, Jantunen, Kokko 2008, 7.)

2.1 Oppia ikä kaikki – mikä on sanonta?

Nykysuomen sanakirjan (1973, 55) mukaan *sanonta* voidaan määritellä muun muassa sanomiseksi, yksityiseksi lausumaksi, ilmaukseksi, ilmaisutavaksi ja fraasiksi. Sanonnalle tyypillistä on se, että ne muuttavat helposti merkitystään ajan kuluessa, jolloin alkuperäinen merkitys saattaa jäädä unohduksiin tai muuttaa muotoaan.

Määritelmän laaja-alaisuuden ja kattavuuden perusteella päädyimme käyttämään kyseistä käsitettä opinnäytetyössämme. Tässä luvussa määrittelemme ja avaamme opinnäytetyömme kannalta oleellisia, suomen kielessä sanonnan synonyyminä esiintyviä käsitteitä. Näiden käsitteiden määritelmät ovat keskenään samankaltaisia ja käyttöyhteydeltään päällekkäisiä, mikä vaikeuttaa niiden selkeää erottelua.

Pasi Heikura (henkilökohtainen tiedonanto 11.11.2009) käyttää teoksissaan sanaa *latteus* ilmaisemaan tietynlaista fraasia tai ilmausta, jota on käytetty niin paljon, että siitä on tullut *latteus*. Hän toteaa tämänlaisen rajauksen olevan tavallaan epätieteellinen mielipide, vaikka onkin mahdollista ajatella, että on olemassa jonkinlaisia yleisesti *latteuksiksi* sovittuja ilmauksia. Viestissään Heikura toteaaakin: ”Painin kirjoja tehdessäni termien fraasi, idiomi, sanonta ja *latteus* kanssa koko ajan. Lopulta päädyin

käyttämään niitä likipitään toistensa synonyymeina. Ilokseni olen myöhemmin ymmärtänyt, että kielentutkijoillekaan ei ole aivan selvää, mikä ero fraasilla, idiomilla ja sanonnalla on!”

2.1.1 Fraasi

Fraasi voidaan määritellä vakiintuneeksi sanontatavaksi, yleiseksi tai tutuksi ilmaukseksi, idiomiksi. Sitä voidaan myös sanoa erityismerkityksensä menettäneeksi, kuvailevaksi tai kaunistelevaksi sanonnaksi, korulauseeksi. (Valpola 2000, 350.)

Fraasit ja sananparret ovat kielen epäitsenäisiä, värikkäitä elementtejä, joiden avulla muuten tasaisesta lauseesta saadaan mieleen tarttuva. Sana *phrasis* on kreikkaa ja tarkoittaa *käännettä*; fraasit ovat siis puheen käänne- ja kohokohtia. Kun jotakin sanotaan lyhyesti ja osuvasti, turvaudutaan fraasin apuun – useammin kuin aina myönnetäänkään. Fraasi on sanomisen suola. (Virkkunen 1981, alkusanat.)

Fraaseja pidetään usein täysin jähmettyneinä, yhteen asuun vakiintuneina ilmauksina. Ajan myötä fraasien merkitykset, käyttöyhteydet, tyyllisävyt ja sanojen vaihtelut ovat kuitenkin muuttuneet ja tulevat muuttumaan. Pitkäikäisiä fraaseja käytetään entisistä poikkeavissa tilanteissa ja merkityksissä. Uusia ja tuoreita fraaseja syntyy koko ajan, joista osa pysyy pinnalla hetken, osa pidempään. (Muikku-Werner ym. 2008, 5–6.) Kielten opiskelussa fraaseilla voidaan tarkoittaa opittuja, tuttuja lyhyitä lauseita kuten tervehdyksiä ja muita kielelle ominaisia ilmauksia.

2.1.2 Idiomi

Idiomi tarkoittaa kiteytynyttä sanayhtymää, jonka merkitystä ei voi johtaa sen yksittäisten jäsenten merkityksestä. Idiomien käyttöön voi olla useita syitä; niiden avulla voidaan saada kieleen erityisiä lisäsävyjä, niitä voidaan käyttää kiertoilmauksina

vaikeille asioille, ja usein yhdellä idiomilla voidaan ilmaista lyhyesti syvämerkitykseltään laajojakin asiakokonaisuuksia. (Kari 1993, 6, 9.)

Idiomit ovat yleensä kieli- ja kulttuurisidonnaisia ilmauksia, joita esiintyy kaikissa kielissä. Vieraan kielen idiomeja voi olla vaikea ymmärtää ja yleensä niitä ei voi kääntää sanasta sanaan. (Ingo 1990, 245–246.)

Esimerkiksi idiomaattinen ilmaus *puhua puuta heinää* tarkoittaa ’puhua hölynpölyä tai joutavaa tai perättömiä’, sanojen *puu* ja *heinä* konkreettinen merkitys ei auta ymmärtämään tämän ilmauksen merkitystä. Muita esimerkkejä suomen kielen idiomeista ovat ilmaukset *päättää maallinen vaelluksensa* tai *heittää veivinsä*, jotka tarkoittavat kuolemista. Kuolemaa kuvaavia idiomeja on olemassa erityisen paljon, sillä kuolema on kulttuurissamme asia, josta emme puhu suoraan. (Kari 1993, 6, 8–9.)

2.1.3 Sananlasku

Sananlasku on muodoltaan kiinteä, lyhyt ja ytimekäs kuvallinen lausuma, johon sisältyy kokemusperäinen elämänohje tai yleinen totuus (Suomen kielen perussanakirja 1994, 23). Sananlaskut ovat lyhyitä, usein vertauskuvalliseen muotoon kirjoitettuja mietelauseita ja elämänohjeita, jotka leviävät suullisesti kansan keskuudessa. Suurin osa sananlaskujen luojuista on tuntemattomia, koska sananlaskut edustavat kansanperinnettä. Sananlaskun vastine kirjallisuudessa on *aforismi*. Sananlaskuissa korostetaan yleensä perinteisiä hyveitä, kuten maltillisuutta, rehellisyyttä, järkeä ja oikeudenmukaisuutta. (Nykysuomen sanakirja 1973, 44.)

2.2 Sanonnat kielenkäytössä

Kielessä on paljon kiteytyneitä ilmauksia, jotka kertovat ihmisten ajattelutavoista ja elämästä. Ne kantavat mukanaan tietoa kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta kautta aikojen. Kullakin kulttuurilla ja yhteisöllä on omanlaisiaan sanontoja ja fraaseja,

mutta laajallekin levinneitä ja kulttuureita yhdistäviä sanontoja on olemassa. (Muikku-Werner ym. 2008, 5.)

Arkipäiväisessä kielenkäytössä sanontojen käytöllä on monia erilaisia funktioita. Ne voivat esimerkiksi avata kulttuuria, ilmaista asenteita ja suhtautumista asioihin sekä ylläpitää tiettyä sävyä. Sanontoja käyttäessä ja tulkitessa on tärkeää tietää niiden merkitys ja tunnistaa tavoite, johon kyseisen lausahduksen käytöllä pyritään. Lisäksi sanontoihin liitetään helposti myös erityisiä, usein yksilöllisiä miellelyhtymiä, joten ne eivät välttämättä sovellu käytettäväksi kaikissa tilanteissa. (Muikku-Werner ym. 2008, 7.)

Sanontojen on joidenkin määritelmien mukaan ajateltu viihtyvän vain juhlapuheissa. Toisten mielestä sanonnat kuuluvat pelkästään epämuodollisen kielen yhteyteen, jutustelun höysteeksi. Erilaisista käsityksistä huolimatta selvää on se, että sanontoja esiintyy vaihtelevissa kielenkäyttötilanteissa, minkä huomaa, kun niille herkistää korvansa. (Muikku-Werner ym. 2008, 7.)

3 VIITTOMAKIELI JA SEN OMINAISUUDET

Viittomakielet ovat kuurojen yhteisössä ympäri maailmaa kehittyneitä viitottuja kieliä. Viittomakieli ei ole kansainvälistä, vaan jokaisessa maassa on oma viittomakielensä, joka perustuu käsien, kasvojen ja vartalon käyttöön viestin tuottamisessa. Viittomakielellä ei ole kirjallista muotoa, mutta siinä on eri murteita ja tyylilajeja, kuten asiatyyli ja runollinen tyyli. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 67.) Viittomakieli on kuurojen äidinkieli. Suomen kieli on heille toinen kieli, jonka he oppivat viimeistään koulussa. Viittomakieli on luonnollinen kieli, joka on syntynyt kuurojen yhteisöissä samalla tavalla kuin puhutut kielet ovat syntyneet kuulevien ihmisten yhteisöissä. (Jokinen 2000, 81.)

Suomalainen viittomakieli, kuten kaikki kuurojen käyttämät viittomakielet, on gesturaalis-visuaalinen viestintäjärjestelmä. Se tuotetaan eleillä ja ilmeillä ja vastaanotetaan näköaistin avulla. (Rissanen 1990, 5.) Yleisesti ajatellaan, että viittomia voidaan verrata yksi yhteen suhteessa puhuttujen kielten sanoihin tai että viittomakieli olisi kirjainten tuottamista jonkinlaisilla sormimerkeillä. Nämä käsitykset lienevät yleisimpiä väärinkäsityksiä viittomakielestä. (Malm & Östman 2000, 17.) Suomessa käytetään suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Suomalaisen viittomakielen oikeudellinen asema turvattiin perustuslaissa vuonna 1995. (Lappi 2000, 72.)

3.1 Kuurojen kulttuuri

Markku Jokisen (2000, 79) mukaan suomalaisen kuurojenyhteisön voidaan katsoa syntyneen vuonna 1846, kun Porvooseen perustettiin ensimmäinen kuurojenkoulu. Koulun perusti Carl Oscar Malm, joka oli itse kuuro. Tällä hetkellä Suomessa on noin 5000 jäsenen kuurojenyhteisö, johon kuuluvat kutsuvat itseään kuuroiksi. Osa yhteisön jäsenistä käyttää myös termiä viittomakielinen, koska he tuntevat kuuluvansa maamme yhden kieli- ja kulttuurivähemmistön jäseniksi.

Kuurot käyttävät sanaa kuurojen kulttuuri viitatessaan omaan maailmaansa liittyviin tapoihin ja käyttäytymissääntöihin. Heidän kulttuurinsa on ollut olemassa niin kauan kuin kuurot ovat olleet tekemisissä toistensa kanssa. Se on kehittynyt spontaanisti, ja se luo pohjan kuurojen identiteetille. (Jokinen 2000, 82–83, 98.)

Kuurojen elämä ja kulttuuri rakentuvat näön varassa elämiseen ja yhteiseen visuaaliseen kieleen. Kulttuuri voidaan määritellä tietyn yhteisön kokonaiseksi elämäntavaksi. Kuurot kokevat itsensä kielellis-kulttuurilliseksi ryhmäksi, jolla on omat perinteet ja kulttuuri. Kuurojen kulttuuria on kaikki elämää rikastuttava ja elämisen laatua parantava toiminta. Visuaalisuuteen ja viittomakieleen pohjautuva esittävä kulttuuri kuuluu tärkeänä osana heidän perinteisiinsä. Voidaankin sanoa, että kuurojen kulttuuri on prosessi, joka siirtää kulttuurin sisältämät tavat, arvot, uskomukset ja käyttäytymismuodot sukupolvelta toiselle. (Jokinen 2000, 97–98.)

3.2 Viittomakielen peruspiirteet

Viittomakielellä on oma rakenteensa ja kielioppinsa, mikä tarkoittaa, että sillä voidaan ilmaista aivan samoja asioita kuin puhutuissakin kielissä. Viittomakieli on siten yhtä luonnollinen kuin äänen ja kuulon varassa toimiva kieli. (Malm & Östman 2000, 13.)

Viittomakielen rakenteen peruspiirteitä ovat ikonisuus, paikantaminen ja simultaanisuus. Näiden piirteiden yhteisvaikutuksesta syntyy viittomakielinen viesti. Ikonisuudella tarkoitetaan kuvanomaisuutta, missä kielellinen ilmaus muistuttaa sitä, mihin sillä viitataan. Paikantamisen avulla viittoja ilmaisee sanoman vastaanottajalle asioita, jotka eivät ole tilanteessa fyysisesti läsnä. Silloin hän rakentaa viittomatilaansa ikään kuin pienoismallin siitä, kuinka asiat sijoittuvat suhteessa toisiinsa. Viittomisen aikana viittoja voi esimerkiksi viitata johonkin henkilöön vain osoittamalla kohtaa, johon hänet aikaisemmin sijoitti. Näin sekä viittoja että vastaanottaja tietävät, kenestä tai mistä asiasta puhutaan. (Rissanen 1990, 15–19.)

Simultaanisuudella eli samanaikaisuudella tarkoitetaan viittoman rakentumista kolmesta samanaikaisesta rakenneyksiköstä, joita ovat käsimuoto, paikka ja liike. Myös pidempi

viitottu ilmaus voi olla rakenteeltaan samanaikainen, jolloin puhutaan kerrosteisuudesta tai inkorporoinnista. Kerrosteisuus mahdollistaa useampien viestien lähettämisen samanaikaisesti. Viittoja voi lähettää molemmilla käsillään itsenäisen viestin tai muuttaa viestin ilmeellään esimerkiksi kielloksi tai kysymykseksi. Inkorporointi eroaa kerrosteisuudesta siinä, että kerrostetut rakenneyksiköt voivat esiintyä erillään toisistaan, inkorporoinnissa taas eivät. Inkorporoinnissa viittomaan voidaan sulauttaa jokin muu käsimuoto, paikka tai liike kuin mikä sillä perusmuodossaan on. Yhdessä viittomassa voi siten olla sisällytettynä paljon informaatiota ja sen kääntämiseen tarvitaan kokonainen lause. (Rissanen 1990, 19–21.)

3.2.1 Viittoman rakenne

Viittoma on viittomakielen viittomiston perusyksikkö, merkki, jonka voi tehdä joko yhdellä tai kahdella kädellä (Hytönen & Rissanen 2006, 24). Viittomien katsotaan nykyään koostuvan viiden tyyppisistä rakenneyksiköistä, joita ovat käsimuoto, paikka, liike, orientaatio ja ei-manuaaliset elementit. Rakenneyksiköillä voidaan erotella viittomien merkityksiä. Esimerkki tällaisista viittomista on viittomapari KOULU-KAVERI, jossa viittomat eroavat toisistaan vain käsimuodossa. (Jantunen 2003, 28.)

Käsimuodolla tarkoitetaan sormien asentoa viittoman aikana. Viittoman käsimuoto voi tällöin pysyä samana tai siinä voi esiintyä vaihtelua (Savolainen 2000a, 173). Suomalaisessa viittomakielessä käsimuotoja on lukuisia ja niitä voidaan luokitella niiden rakenteen ja yleisyyden perusteella (Rissanen 1990, 66). Viittoman paikalla tarkoitetaan viittojan edessä tai keholla olevaa kohtaa, jossa tai jonka läheisyydessä viittoma tuotetaan. Paikka voi vaihtua viittoman aikana alueesta toiseen. (Savolainen 2000a, 177–178.)

Viittomien liikettä voidaan kuvata neljällä eri tavalla: liikkeen suunta, tapa, käsien interaktio ja kosketus. Käsien interaktiolla tarkoitetaan käsien liikettä suhteessa toisiinsa. Liikkeellä voidaan siten tarkoittaa esimerkiksi käsimuodon muutosta, käsien liikettä yhden viittomapaikan alueella tai liikettä paikasta toiseen. Orientaatiolla tarkoitetaan kämmenen tai sormien suuntaa suhteessa viittojaan eli esimerkiksi sitä,

ovatko sormet viittojaa kohti vai viittojasta pois päin tai onko kämmen kääntynyt viittojaan, ylös- tai alaspäin. (Malm & Östman 2000, 23–24.)

Ei-manuaalisia elementtejä ovat vartalon ja pään liike, ilmeet sekä suun asennot ja liikkeet. Huulion avulla voidaan tehdä eroja viittomien merkityksiin. Pään ja vartalon liikkeitä sekä ilmeitä käytetään esimerkiksi kielto- ja kysymyslauseissa. (Savolainen 2000a, 183–184.)

3.2.2 Viittomakielen lauserakenne

Viittomakielen lauserakenteella eli syntaksilla voidaan tarkoittaa joko kielen lauseiden muodostamaa järjestelmää tai tämän järjestelmän tutkimusta. Syntaksin peruskäsite on lause, joka voidaan ymmärtää kokonaisuudeksi, jossa jostakin sanotaan jotakin. Lause onkin tyypillisesti useamman viittoman tai sanan yhdistelmä mutta sen voi myös muodostaa yhden viittoman tai sanan keinoin. (Jantunen 2003, 92.)

Viittomakielisessä kerronnassa yleisin viittomajärjestys on aika, paikka, kuka teki ja mitä teki. Tämä järjestys ei kuitenkaan ole ehdoton vaan viittomajärjestystä voidaan muokata sen mukaan, mitä asiaa lauseessa halutaan korostaa. Tällaisia korostuksia voi olla esimerkiksi käskyjen esittäminen tai jonkun asian painottaminen. Sanajärjestykseen vaikuttavia tekijöitä on lisäksi kielto- ja kysymyslauseissa joissa määreet liitetään yleisesti lauseiden loppuun. (Paunu 1992, 106–115.) Viittomakielen lauseet voidaan erotella väite-, kielto-, kysymys- ja vakuuttelulauseiksi (Jantunen 2003, 94).

3.3 Viittomakielen variaatio

Viittomakielissä, kuten jokaisessa luonnollisessa kielessä, esiintyy variaatiota eli vaihtelua sen kaikilla osa-alueilla. Kieli on jatkuvasti muuttuva ja muutoksille altis ilmiö. Kahden samaa kieltä puhuvan yksilön kieli on erilaista, jolloin voimme puhua yksilömurteista eli idiolekteista. Näiden lisäksi kielessä esiintyy alueellista, etnistä ja

sosiaalista vaihtelua. Viittomakielessä eri viittojen välillä esiintyvät kielenkäytölliset erot voivat olla huomattavia. Tästä huolimatta heillä ei näytä olevan keskinäisiä ymmärtämisvaikeuksia. (Rissanen 1990, 12–13.)

Niin kuin jo aikaisemmin mainitsimme, on suomalaisessa viittomakielessä kaksi päämurretta; suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Kuurolla henkilöllä voi olla hyvä suomen kielen taito, jolloin hän voi puhua ja viittoja samanaikaisesti. Tällaista kommunikointitapaa kutsutaan viitotuksi suomeksi, jonka sanasto on viittomakielinen mutta kielioppi pääosin suomen kielen mukainen. Viitottua suomea käyttävät kuuroutuneet, huonokuuloiset ja kuulevat henkilöt. Usein puhetaitoiset kuurot ymmärtävät ja pystyvät tuottamaan viitottua puhetta. He, jotka osaavat viitottua suomea, eivät välttämättä ymmärrä viittomista ja päinvastoin. Viitotun suomen ja viittomakielen keskinäistä ymmärrettävyyttä, käyttötilanteita ja suhdetta toisiinsa on Suomessa tutkittu vielä varsin vähän. (Rissanen 1990, 13–14.)

4 KÄÄNTÄMINEN JA AINEISTON KERUU

Kääntäminen on haastava ja monimutkainen prosessi, jossa kääntäjä joutuu tekemään erilaisia valintoja ja kompromisseja eri käännosvaihtoehtojen välillä. Kääntämisessä ei ole kyse vain kielikoodin suorasta vaihdosta, vaan päästäkseen hyvään käännosratkaisuun kääntäjän on ensin analysoitava, mitä käännettävä teksti tarkoittaa ja mitä siitä olisi tärkeää välittää käännökseen. (Vehmas-Lehto 2002, 16–17.)

Käännös eroaa tulkkauksesta lähinnä valmisteluun käytettävissä olevan ajan ja tuotoksen pysyvyyden suhteen. Tulkkaus on yleensä hetkellistä eikä sitä yleensä tallenneta. (Hytönen & Rissanen 2006, 21, 23.)

Sananlaskut ja sananparret ovat tietyn kulttuurin aarteistoa. Niiden luomat mielikuvat voivat aiheuttaa tulkille ylivoimaisia vaikeuksia ja toisinaan hän on varmemmalla pohjalla, jos hän parhaan ymmärryksensä mukaan vain selvittää, mitä puhuja haluaa sanomallaan viestiä. On tärkeää ymmärtää, että kommunikointi ei katkea vaikkei tulkki saavuttaisikaan sitä täydellisyyttä, johon hän silti aina pyrkii. Lujan rutiinin lisäksi tulkki tarvitsee suuren määrän luovuutta tulkatessaan puheen värikkäitä ilmauksia. (Saresvuo & Ojanen 1988, 93–95.)

4.1 Hyvän kääntäjän ominaisuudet

Kääntäjällä on oltava sekä hyvä kielitaito lähde- että kohdekieleen ja luovaa kielikykyä. Hyvä yleistiedon hallinta ja sen jatkuva kehittäminen kuuluvat kääntäjän tärkeimpiin ominaisuuksiin. Tarkkuus ja huolellisuus ovat puolestaan ominaisuuksia, joita kääntäjältä vaaditaan. Näiden piirteiden lisäksi hyvä muisti ja keskittymiskyky tukevat ja auttavat kääntäjää työssään. (Ingo 1981, 9–11.) Hyvä kääntäjä osaa ottaa huomioon kohdekulttuurin piirteet ja tunnistaa kielenkäyttäjien ajatusmaailman (Hytönen 2006, 82). Parhaiten käännökset syntyvät äidinkieleen käännettäessä mutta esimerkiksi

viittomakielentulkin työssä kääntäminen tapahtuu yleensä opittuun kieleen päin (Hynynen ym. 2003, 67).

Kääntäjä ei ole kone, joka ottaa sanakirjan käteensä ja rupeaa yksiselitteisesti kääntämään tekstiä kieleltä toiselle. Hän on kaksikielisen viestinnän asiantuntija ja ammattimainen ongelmanratkaisija, joka valitsee erilaisista käännösmahdollisuuksista kyseiseen tehtävään ja tilanteeseen parhaiten soveltuvan käännösvaihtoehdon. (Vehmas-Lehto 2002, 20.)

Tulkkaustilanteessa eteen tulevat sanonnat, fraasit ja idiomit laittavat tulkin ammattitaidon koetukselle. Tulkin onkin ensin, kääntäjän lailla, ymmärrettävä, mitä sanonnalla tarkoitetaan, ennen kuin hän voi kääntää sen viittomakielelle. Käytettyjä menetelmiä ovat viitottu puhe ja sanonnan korvaaminen sopivalla viittomakielisellä vastineella. (Roslöf & Veitonen 2006, 169–170.)

Mikäli tulkki tekee käännöksen ilman miettimistä tai hän ei ole perillä puhujan tavoitteista, voi käännöksestä tulla jotakin aivan järjetöntä ja sellaista mitä puhuja ei ole tarkoittanut (Vehmas-Lehto 2002, 19). Etukäteen pohditut käännösratkaisut helpottavat tulkkaustilannetta kasvattaen tulkin ammattitaitoa ja ongelmanratkaisukykyä. Aina ei kuitenkaan voi tietää, mitä tulkkaustilanne tuo tullessaan, jolloin esimerkiksi sanontojen läpikäyminen ja pohdinta jälkeinpäin kehittävät ja syventävät tulkin taitoja.

4.2 Pasi Heikura ja Suomen kansan sanonnat

Pohtiessamme ja etsiessämme käännöstyöllemme inspiroivaa aineistoa löysimme sattumalta kirjailija Pasi Heikuran sanontoihin erikoistuneet kokoelmateokset: ”Näissä merkeissä – Suomen kansan latteimmat sanonnat” ja ”Samoilla linjoilla – lisää Suomen kansan latteuksia”. Teoksien sisällöistä innostuneina ja motivoituneina päätimme käyttää kirjoja opinnäytetyömme keskeisinä lähdemateriaaleina.

Teokset koostuvat suomen kielen käytetyimmistä sanonnoista ja niiden etymologisista selityksistä käyttöyhteyksineen. Niin kuin Heikura (2003, 7) asian ilmaisee: ”Kun omaa

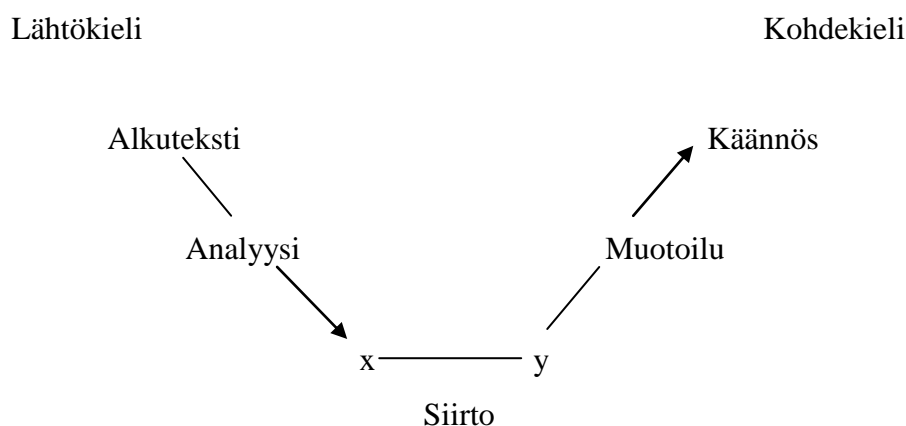
ajatusta ei työn, levon tai sairauden vuoksi synny, on helpottavaa, kun voi sanoa jotain valmista.” Teokset tarjosivat työmme pohjaksi kattavan kokoelman suomen kielen sanontoja, joiden pohjalta aloitimme opinnäytetyöhömmme valittavien sanontojen rajaamisen.

Sanontojen valintaprosessin ja rajaamisen suoritimme sanontojen tuttuuden, yleisyyden, arkipäiväisyyden ja käytännönläheisyyden perusteella. On selvää, että tähän vaikuttivat muun muassa henkilökohtaiset kokemustamme, kielitaitomme ja ikämme. Tavoitteenamme oli valita aineistoomme sanontoja, jotka tarjosivat työllemme haastetta ja merkityksellisyyttä käännettävyyden näkökulmasta.

5 KÄÄNNÖSPROSESSIN VAIHEET

Käännösprosessia on mahdollista lähestyä monista erilaisista lähtökohdista, päämääristä ja työtavoista. Kysymykseen ”Kuinka pitäisi kääntää?” ei voi vastata yleispätevästi. Kääntäminen ei ole koskaan ongelmaton, koska käännettäessä kaikki riippuu kaikesta. Kääntäminen on ja tulee olemaan inhimillistä toimintaa, jossa prosessin vaiheita pystytään jossain määrin kuvaamaan, mutta sen tilannesidonnaisuus säilyy. Vaikka kääntäjä onnistuisi yhdessä käänöksessä, hän saattaa epäonnistua heti seuraavassa. (Sorvali 1988, 17–18, 58.) Eri tilanteissa ihmiset tulkitsevat tekstejä eri tavoin ja odottavat käänöksiltä eri asioita. Kääntäjän on siten tärkeää huomioida niin käännöksen kohdeyleisö kuin lähde- ja kohdekielen mahdollisimman tarkka muodon ja merkitysvastaavuuden säilyminen. (Reiss & Vermeer 1986, 69–71.)

Käännöstyössämme käytettyä käänntösprosessia pyrimme kuvaamaan Rune Ingon (1990, 108) esittämän mallin (ks. KUVA 1) mukaisesti.

KUVA 1. Rune Ingon käänntösprosessin kuvaus, 1990

Vaikka yllä esitettyssä kuvauksessa käänntösprosessin vaiheita käsitellään erikseen, on tärkeää huomioida, etteivät nämä työvaiheet ole itse käänntöstyössä ollenkaan yhtä tarkkarajaisia ja irrallisia suhteessa toisiinsa. Käytännön käänntöstyössä prosessin kolme eri vaihetta yhdistyvät usein läheisesti toisiinsa siten, että analyysi, siirto ja

muotoileminen vuorottelevat. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että käänösprosessin järjestystä ei aina suoriteta peräkkäin vaan kääntäjän täytyy palata muotoilusta analyysiin ja takaisin. (Ingo 1990, 108–109.)

5.1 Analyysivaihe

Analyysivaiheessa keskityimme syventymään ja perehtymään valitsemiemme sanontojen suomenkielisiin syvämerkityksiin ja käyttöyhteyksiin. Pohdinnan avulla pyrimme hahmottamaan ja miettimään sanontojen luomia mielikuvia, tunteita, asenteita, tyyliä ja tilanteita, joissa olemme sanontoja kuulleet tai käyttäneet. Tämänlaisen analyysin ja prosessoinnin kautta meidän oli mahdollista muodostaa aineistostamme merkityssisällöllisesti hahmottunut kokonaiskuva ja siirtyä sanontojen käänös- eli siirtovaiheeseen.

5.2 Siirtovaihe ja pragmaattiset adaptaatiot

Siirtovaiheessa (ks. KUVA 1) tarkkaan analysoitu tekstimateriaali siirretään lähdekielestä (x) kohdekieleen (y). Analyysissä saatujen tulosten siirto muodostuu kääntäjän aivoissa, eikä luonnoksista vielä välttämättä synny lopullista tuotosta, joka on usein jonkinlaisessa kirjoitetussa muodossa. Kuvassa 1 y:llä tarkoitetaan tulosta, joka on semanttisesti tarkka mutta muotonsa puolesta vielä vailla lopullista hiontaa ja muotoilua oleva kohdekielinen vastine lähdekielen alkuperäiselle tekstile. (Ingo 1981, 101.)

Käänösprosessimme alussa pohdimme ja kokeilimme erilaisia viittoma- ja käänösratkaisuja sekä muodostimme käänösehdotuksia viittomakielisen ohjaajamme arvioitavaksi. Hänen kanssaan käytyjen hedelmällisten keskusteluiden ja analyysien pohjalta teimme käänösehdotuksiimme erilaisia pragmaattisia adaptaatioita. Pragmaattisilla adaptaatioilla tarkoitetaan käänösprosessin aikana käänöksissä tapahtuneita, usein käänöksen visuaalisuuteen vaikuttaneita lisäyksiä, poistoja, korvauksia tai järjestyksen muutoksia (Vehmas-Lehto 2002, 100).

Pragmaattisista adaptaatioista yleisimpiä ovat korvaukset ja erityisesti lisäykset. Poistot ovat aika harvinaisia mutta saattavat tulla kyseeseen silloin, kun käänöksessä puhutaan kohdekulttuurista ja asioista, jotka ovat käänöksen vastaanottajalle itsestään selviä. Kovin usein ei myöskään tehdä järjestyksen muutoksia, mikä johtunee paljolti siitä, että niitä on hankala tehdä, sillä muutoksesta syntyy helposti ketjureaktio. Yleensä on myös mahdotonta tietää tarkkaan esimerkiksi käänöksen vastaanottajan tietomäärää. Adaptaatiot tehdäänkin jonkinlaisen arvioidun keskimääräisen tietomäärän mukaan. (Vehmas-Lehto 2002, 100, 112.)

Siirtovaiheessa tavoitteena on lähde- ja kohdetekstin välinen merkitysvastaavuus. Käänökseen on oleellista välittää lähtötekstin merkitys mutta ei sen muotoa. Käänökselle on eduksi, jos tulokieli sattuu käyttämään lähdekielen mukaisia muotoja, mutta näin käy hyvin harvoin. Epätodennäköistä on myös se, että yhdessä kielessä esiintyvällä sanonnalla olisi sama merkitys toisessa kielessä. (Sorvali 1988, 63.)

Ohjaajamme kanssa käytyjen keskustelujen ja pohdintojen pohjalta teimme käänösehdotuksiimme merkitysvastaavuuksia ja kohdekielisiä käänösratkaisuja kohentavia muutoksia. Siirtoprosessin aikana syntyneiden käänösratkaisujen pohjalta pystyimme havainnoimaan käänöksissä esiintyviä, toistuvia samankaltaisuuksia. Näistä merkittävimpiä ja yleisimpiä olivat merkitysisällöltään yhdeksi viittomaksi tiivistyneet, sananasaisesti eli suomen kielen mukaisesti toteutuneet ja parafrastiset eli merkitysisällöltään avatut käänösratkaisut.

5.3 Muotoilu ja sanontojen luokittelu

Muotoilussa käännettävä teksti saa lopullisen muotonsa, kun siirtovaiheen käänösehdotukset muotoillaan sujuvaksi kohdekieliseksi ilmaukseksi, joka tyyllillisesti vastaa mahdollisimman pitkälle alkuperäiskieltä tai -tekstiä. Muodollisen vastaavuuden eli muodon ja sisällön lähimmän mahdollisen vastaavuuden vaatimukset eivät kuitenkaan ole yhtä jyrkkiä ja ehdottomia kuin aikaisemmin. Nykyään kääntäjän tärkein tehtävä ja tavoite on alkutekstin oikean sanoman välittäminen. Muodollisen vastaavuuden sijasta käänösteoreetikot suosittelvat pyrkimystä dynaamiseen

vastaavuuteen eli tekstin merkityssisällön välittymiseen lähdekielestä kohdekieleen. (Ingo 1981, 125.)

Muotoiluvaiheessa aineistomme pohjalta valittuja sanontoja ja niille laadittuja käännoehdotuksia kertyi kokonaisuudessaan sata kappaletta (ks. LIITE 1), jotka olemme merkinneet muistiin glossauksen avulla (ks. kappale 5.4). Ehdotuksia tarkastellessamme teimme erilaisia havaintoja käännostratkaisujemme samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista. Osa sanonnoista kääntyi viittomakielelle suomen kielen mukaisesti viitottuna ja osa viittomakielelle tyypillisiä ominaispiirteitä noudattaen. Viittomakielelle käännetyt sanonnat oli mahdollista jakaa kahteen eri luokkaan; yhdellä viittomalla tuotettuihin sekä merkityssisällöltään avattuihin sanontoihin.

Muotoiluprosessin viimeisessä vaiheessa kokonaisluokittelumme muodostui kolmijakoiseksi. Käännostratkausista päädyimme valitsemaan kuhunkin luokkaan viisi tarkasteltavaa esimerkkikäännöstä. Kyseiset esimerkit valitsimme poimimalla kokonaisaineistosta ne sanonnat, joiden avulla pystyisimme mahdollisimman hyvin avaamaan luokitteluiden perusteet ja käytetyt käännosteoriat. Tavoitteemme oli tehdä luokittelusta selkeästi rajattu, lause-esimerkein havainnollistettu ja kuvauksen kautta visualisoitu eheä kokonaisuus (ks. LIITE 2). Syvennymme kolmijakoiseen luokitteluumme ja käännosteorioihin tarkemmin luvussa 6.

5.4 Glossaus eli viittomien muistiinmerkitseminen

Viittomakieltä on mahdollisuus kirjoittaa muistiin glossauksen eli muistiinmerkitäjärjestelmän avulla. Siinä viittomia ja pidempiä viitottuja kokonaisuuksia merkitään muistiin viittoman perusmerkitystä vastaavalla sanalla. Glossit kirjoitetaan muistiin sanan perusmuodossa ja suuraakkosin, jotta ne erottuvat tavallisista sanoista. (Savolainen 2000b, 192.)

Glossin perässä pienellä kirjoitetut sanat tarkentavat viittoman tuottoon liittyviä ominaisuuksia. Numerot viittaavat viittojan edessä olevaan alueeseen, joka on jaettu

kahdeksaan eri osa-alueeseen ja ne kertovat osoituksen sekä liikkeiden suunnat. Ylempää tai alempaa viittomatasoa merkitään numeron perässä kirjaimella y tai a. Viittomien perässä oleva x -kirjain merkitsee kyseisessä viittomassa esiintyvien toistojen määrän. Yksittäinen viittoma, joka muodostuu kahdesta tai useammasta sanasta yhdistetään väliviivalla. Taukoja viittomisessa ilmaisee / -merkki, pidempää taukoa // -merkki ja kysymysilmeitä kuvataan alleviivauksella. (Savolainen 2000b, 192–193.) Glosseissamme käytämme + -merkkiä ilmaisemaan yhdyssanoja. Huulio ilmaisee viittoman aikana suulla tuotettavan sanahahmon, joka voi muuttuessaan erottaa merkityksiä.

Glossi antaa viitteen viittoman merkityksestä mutta pelkkä glossi ei välitä lainkaan tietoa esimerkiksi viittoman muodosta tai sen aikana tapahtuvista kehon eleistä. Tästä syystä viittomakieltä osaava ei aina voi tietää, mihin viittomiin glosseilla viitataan. (Savolainen 2000b, 192.)

6 LUOKITTELU JA KÄÄNNÖSTEORIAM

Kolmijakoisen luokittelumme valmistuttua huomioimme siinä ilmenevän samankaltaisia käännösratkaisumalleja kuin kirjailija Rune Ingon (1990, 246) määrittelemässä nelijaossa, joka on seuraavanlainen:

1) *Idiomia käännetään idiomilla.* Kääntäjän tehtävänä on mahdollisuuksien mukaan säilyttää lähdetekstin ominta luonnetta, ilmaisuvoimaisinta sanastoa ja tyyllillisiä ominaispiirteitä kohdekielessä.

2) *Idiomia käännetään sananmukaisesti.* Tämä ratkaisu tarjoaa harvoin onnistuneen käännökseen. Parhaimmassa tapauksessa kääntäjä tulee luoneeksi uuden, kohdekielisen idiomien tai käyttäneeksi sellaista sanontaa, joka on täysin ymmärrettävissä. Tällaisen menettelyn tuloksena syntyy tavallisesti kohdekielelle ja kulttuurille vieras ilmaus. Jos kohdekielelle vieras idiomia käännetään sanatarkasti, on käännökseen parasta tehdä pragmaattista merkitystä selventävä lisäys.

3) *Idiomia käännetään selittävällä normaali-ilmauksella.* Tässä ratkaisumallissa heikkoutena on se, että ilmeikäs ja nautittava alkuteksti muuttuu kapeaksi ja ilmeettömäksi. Kyseisen mallin edut löytyvät merkityksen välittämisestä ja kielellisen asun moitteettomuudesta.

4) *Normaali-ilmaus käännetään idiomilla.* Kohdekielisen idiomien löytäminen lähdekielen normaali-ilmaukselle vaatii kääntäjältä suurta valppautta ja syvällistä kielenhallintaa. Tätä menettelyä ei kuitenkaan tarvitse noudattaa järjestelmällisesti. Uusien idiomien luominen on hyvän kääntäjän keino korvata ne idiomitapaukset, joissa hän on joutunut kääntämään idiomien normaali-ilmauksena.

Ratkaisumallejamme verratessa voimme todeta, että käännösratkaisumme ovat luokiteltavissa Ingon kolmen ensimmäisen määritelmän mukaisesti. Nelijaon viimeinen eli neljäs ratkaisumalli ei sovellu käytettäväksi omassa luokittelussamme, sillä käyttämämme lähdeaineisto ei vastaa tyyliasultaan normaali-ilmausta.

Seuraavassa perehdymme kolmijakoisen luokittelumme luokkakohtaisiin määritelmiin ja käännteorioihin, joiden tarkoituksena on havainnollistaa käytännön käännteostyössämme ilmenneitä toimintatapoja. Jokaiselle luokalle olemme pyrkineet esittämään yhden, kyseistä käännteoluokkaa parhaiten kuvaavan, käännteorian.

6.1 Yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat

Kyseiseen luokkaan valikoituneet käännteoriat ovat tiivistyneet kohdekieleen niin, että ne on mahdollista tuottaa yhden viittoman keinoin. Käännteosprosessin aikana päämääränämme ja tavoitteenamme oli säilyttää sanontojen syvämerkitys. Tämä toteutui myös kyseisten ratkaisujen kohdalla, vaikkakin on selvää, että olemme joutuneet poikkeamaan huomattavasti käännteoriatratkaisujen muodollisesta vastaavuudesta vapaan käännteoksen keinoin. Kyseisten käännteoksien kohdalla voimmekin pohtia, onko kyse idiomaattisesta ilmauksesta vai tiivistetystä käännteoksesta, jonka tuotos vain sattuu olemaan yhden viittoman mittainen. Tästä syystä haluammekin painottaa, että kyse saattaa joissain kohdin olla idiominkaltaisista käännteoriatratkaisuista.

Vapaa käännteos ei ole lähdetekstiin sidottua vaan se lukeutuu kohdetekstilähtöisiin käännteorioihin. Vapaassa käännteämisessä pyritään semanttiseen vastaavuuteen välittämällä lähtötekstin asiasisältö ja syvämerkitys käännteokseen poikkeamalla muodollisesta vastaavuudesta. (Hytönen 2006, 74.) Vapaan käännteoksen keinoin voidaan kuvainnollisia sanontoja siirtää kohdekieleen niin, että ne saavat siinä asianmukaiset muotonsa (Ingo 1990, 80).

6.1.1 Dynaaminen ekvivalenssi

Teorian tarkoituksena on saada aikaan käännteoksen vastaanottajassa samat reaktiot kuin lähtökielen vastaanottajilla (Hytönen & Rissanen 2006, 17). Dynaamiseen ekvivalenssin tärkeänä piirteenä pidetäänkin sitä, että käännteos on luontevaa tulokieltä, koska muuten se ei saisi aikaan samoja reaktioita kohdekielellä. Tämän käännteorian perusidea on,

että käännöksen laatua ei mitata pelkän käännöksen ja lähtötekstin suhteen perusteella, vaan arvioinnissa otetaan huomioon myös kielen ja tekstin ulkopuolelle jäävät asiat. Vallankumoukselliseksi käännösteorian tekee se, että sen mukaan käännettäessä poiketaan joskus paitsi lähtötekstin kielellisestä muodosta myös sen merkityksestä ja tuodaan käännös lähemmäksi vastaanottajan kulttuuria. (Vehmas-Lehto 2002, 56.)

6.1.2 Tarkasteltavat käännökset ja esimerkkilauseet

1. Herne nenässä = PETTYÄ-alas (ilme ja eläytyminen)

Esimerkkilause:

Miksi sä vedit taas herneen nenääsi?

[OS-2 TAAS PETTYÄ-alas MIKSI OS-2?]

2. Jäädä rysän päältä kiinni = PALJASTAA huulio: pit

Esimerkkilause:

Saimme koulun takkivarkaan rysän päältä kiinni.

[KOULU OS-3 TAKKI+VARASTAA OS-3 MOLEMMAT-1-3-1
PALJASTAA]

3. Lyödä luu kurkkuun = OLLA-VAIKEASSA-TILANTEESSA (glumps!)

Esimerkkilause:

Spiikkausharjoitukset laittoivat opiskelijoille luun kurkkuun.

[MIKROFONI HARJOITELLA OPISKELLA+hlö-2-3xx OLLA-VAIKEASSA-
TILANTEESSA OS-2-3]

4. Mennä yli hilseen = MENNÄ-PÄÄN-YLI huulio: hyy

Esimerkkilause:

Seminaariluento meni minulta yli hilseen.

[SEMINAARI+LUENTO MENNÄ-PÄÄN-YLI OS-1]

5. Äimän käkenä = OLLA-IHMEISSÄÄN huulio: suu hieman avoin (ilme hölmistynyt)

Esimerkkilause:

Olimme aivan äimän käkenä päästessämme taidonnäytteestä läpi ensimmäisellä kerralla.

[MOLEMMAT-1-3-1 TAITO+NÄHDÄ ENSIMMÄINEN-KERTA LÄPI /
MOLEMMAT-1-3-1 OLLA-IHMEISSÄÄN]

6.2 Suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat

Suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat tuotetaan sananasaisella käännöksellä. Tällä viitataan siihen, että lähde- ja kohdekielen välille yritetään löytää vastineita ennen kaikkea sana sanalta. Sananasaisessa käännöksessä näkökulma on voimakkaan lähdetekstikeskeinen, eikä käännöksen funktiota tai vastaanottajaa otettu käännöksessä huomioon. Lähtötekstin asiasisältö saattaa jäädä hämäräksi käännöksen jälkeen, jolloin luonnollisesti myös käännöksen ymmärrettävyys kärsii. (Hytönen 2000, 76.)

Kyseisessä käännösratkaisuluokittelussamme on huomioitava se, että sananasaisesti käännettyt sanonnat ovat kohdekielen käyttäjien käytössä samaisessa muodossa (ks. formaalinen ekvivalenssi) kuin lähdekielessä. Käännösprosessimme kautta olemme huomioineet, että tähän vaikuttavat sanontojen yleisyys, tutuus ja kontekstisidonnainen merkitysisällön ymmärtäminen. Toki tässä, niin kuin muissakin käännösratkaisuiden käyttötilanteissa, on oleellista huomioida vastaanottajan kielitaito, toiveet ja tilanne.

6.2.1 Formaalin ekvivalenssi

Formaalisella eli muodollisella ekvivalenssilla tarkoitetaan lähintä mahdollista vastaavuutta lähde- ja kohdekielen välillä. Formaalin ekvivalenssi jättää käännöksen lähdekielen rakenteet ja vastaanottajalle jää vastuu käännöksen merkityksen ja tavoitteen ymmärtämisestä. (Hytönen 2006, 67, 77.) Merkitys välitetään lähtökielivoittoisesti siten, että idiomit, sanonnat ja muut kuvainnolliset sanonnat yleensä käännetään suoraan, jotta lähtökielen luonne näkyisi käänöksessään (Ingo 1981, 125).

6.2.2 Tarkasteltavat käännökset ja esimerkkilauseet

1. Asua Jumalan selän takana = ASUA JUMALA TAKANA-peukalolla

Esimerkkilause:

En ole koskaan kuullut kyseisestä kylästä. Asut varmaan aivan Jumalan selän takana!

[OS-3 KYLÄ OS-1 KUULLUT EI-KOSKAAN / OS-2 VARMA JUMALA-3y TAKANA-7y ASUA OS-2]

2. Katsoa läpi sormien = KATSOA-KÄDEN-LÄPI huulio: läpi (oik. käden etusormi lävistää vasemman käden)

Esimerkkilause:

Palautin tehtäväni myöhässä mutta onneksi opettaja katsoi sen läpi sormien.

[OMA-1 TEHTÄVÄ OS-1 MYÖHÄSSÄ JÄTTÄÄ-PAPERI-3 / HELPOTUS / OPETTAJA-3 KATSELLA-kättä KATSOA-KÄDEN-LÄPI-3]

3. Kuin puulla päähän lyöty = LYÖDÄ-KAPULALLA-PÄÄHÄN huulio: pam

Esimerkkilause:

Kuullessani Diak Turun mahdollisesta lopettamisesta, olin kuin puulla päähän lyöty.

[OS-1 KUULLA DIAK TURKU EHKÄ LOPETTA / OS-1 LYÖDÄ-KAPULALLA-PÄÄHÄN OS-1]

4. Lyödä kaksi kärpistä yhdellä iskulla = KAKSI KÄRPÄNEN YKSI ISKU

Esimerkkilause:

Kävin eilen kirjastossa lainaamassa muutaman kirjan ja tulostamassa tehtävän – siinä tuli ikään kuin kaksi kärpistä yhdellä iskulla.

[EILEN OS-1 KIRJASTO MENNÄ-LUOKSE-1-2 / OS-1 MUUTAMA KIRJA LAINATA-3 TEHDÄ TULOSTAA-4 / JAAHAS / KAKSI KÄRPÄNEN YKSI LYÖDÄ]

5. Nostaa kissa pöydälle = KISSA-3 NOSTAA-3-1

Esimerkkilause:

Olen kyllästynyt siellä vallitsevaan ongelmatilanteeseen. Päätin, että tänään nostan kissan pöydälle.

[OS-3 ONGELMA+TILANNE OS-1 KYLLÄSTYÄ OS-1 / PÄÄTTÄÄ / TÄNÄÄN OS-1 KISSA NOSTAA-ETEEN-3-1]

6.3 Parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat

Parafrastinen käännös lähtee yleensä samasta syvärakenteesta kuin vapaa käännös. Se on tavallisesti semanttisesti tarkka, eli toisin sanoen se välittää lähtötekstin informaation kohdekielille oikein, mutta se ei ole siitä huolimatta hyvä käännös. Tähän syynä on ensisijaisesti se, että parafraaseja käyttävä käännös ei tyylillisesti vastaa lähtötekstiä. Toiseksi parafrastinen käännös pyrkii tavallisesti, selittelevän ja selventävän luonteensa takia, paisumaan liian pitkäksi. Näistä syistä johtuen parafrastisia käännöksiä ei ole syytä suositella, mutta ne voivat joissakin erikoistilanteissa olla paikallaan. Tulkkien vaikeat työolot huomioon ottaen on myös sallittava, että tämän ammattikunnan käännökset ovat yleensä muita käännöksiä parafrastisempia. (Ingo 1990, 81.) Tämän huomioimme myös käännöstyötä tehdessämme, kun tulkkauksen näkökulmasta lähestytyt käännösratkaisumme pyrkivät saamaan selittäviä ja merkitystä avaavia ominaisuuksia. Opinnäytetyömme sisältämistä käännösratkaisuisista selkeästi suurin osa noudatti selittävän käännösratkaisun mallia.

6.3.1 Semanttinen ekvivalenssi

Semanttinen ekvivalenssi eli merkitysvastaavuus saavutetaan, kun käännöksen keskeisenä päämääränä on viestin asiasisältö. Tällöin kääntäjä hahmottaa käsillä olevan asian lähdekielestä ja välittää sen viestin vastaanottajalle käyttämällä kohdekielen ilmaisukeinoja. Huomion arvoista on myös se, että aina ei ole helppo ymmärtää, mitä teksti todella tarkoittaa, vaikka se olisikin ilmaistu omalla äidinkielellä. (Roslöf & Veitonen 2006, 113.)

6.3.2 Tarkasteltavat käännökset ja esimerkkilauseet

1. Ei näe metsää puilta = YKSI ASIA KESKITTYÄ-4 / KOKONAISUUS
HAHMOTTAA HÄMÄRTYÄ

Esimerkkilause:

Et nyt pysty näkemään metsään puilta, koska olet keskittynyt liialti vain yhteen viittomakielen osa-alueeseen.

[OS-2 VIITTOMAKIELI YKSI OSA+ALUE-4 KESKITTYÄ-4
KOKONAISUUS HAHMOTTAA HÄMÄRTYÄ OS-2]

2. Ei omena kauas puusta putoa = OMA-3 TAPA SELVÄ HUOMATA/
SUKUPOLVI PERIYTYÄ-7y-2

Esimerkkilause:

Kyllä teillä on äitisi kanssa niin samanlaiset ilmeet – ei ole omena kauas puusta pudonnut.

[OS-4 OMA-4 ÄITI OS-3 ILME SAMA SELVÄ HUOMATA / SUKUPOLVI
PERIYTYÄ-3-4]

3. Minkä taakseen jättää sen edestään löytää = ASIA SIVUUTTAA-1-4 /
MYÖHEMMIN VARMA SAMA UUDESTAAN NOUSTA-ESILLE-4-1

Esimerkkilause:

Muistathan sen, että minkä taaksesi jätät, sen edestäsi löydät.

[OS-2 MUISTAA OS-2 / ASIA SIVUUTTAA-1-4 MYÖHEMMIN VARMA
SAMA UUDESTAAN NOSTAA-SIVULTA-4-1]

4. Syntyä kultalusikka suussa = OS-3 SYNTYÄ LAPSUUDESTA-AIKUISUUTEEN-3a-3y OMA-3 KAIKKI SUJUA OLLA-VALMIINA OS-3 (=OLLA-JOUTILAANA) huulio: phyy (suu kiinni)

Esimerkkilause:

Hän ei tarvitse opintotukea, koska hän on syntynyt kultalusikka suussa.

[OS-3 OPPIA+TUKI EI-TARVITSE OMA-3 KAIKKI SUJUA OLLA-VALMIINA OS-3]

5. Tehdä karpäsestä härkänen = ASIA PIENI huulio: pit MUUTTUA LAAJENTUAxxx (laajentuu asteittain samassa paikassa)

Esimerkkilause:

Miettimällä asiaa liialti teet vain karpäsestä härkäsen.

[OS-2 ASIA AJATELLA (ilme!) LIIKAA OS-2 / ASIA PIENI OS-2 MUUTTUA LAAJENTUA OS-2]

7 KÄÄNNÖKSIEN TARKASTELUA

Alkuperäisenä tavoitteenamme oli tarjota suomen kielessä esiintyville sanonnoille yksi viittomakielinen käännösvaihtoehto. Käännösprosessin aikana saatoimme kuitenkin huomata, että mahdollisia, käytännössä sovellettavia, käännösratkaisumalleja on olemassa useita. Tästä esimerkkinä toimii työssämme esitetty kolmijakoinen luokittelu.

Sataa käännösratkaisuumme tarkastellessamme voimme havaita, että parafrastisesti käännettyjä sanontoja syntyi aineistomme pohjalta määrällisesti eniten (67/100). Yhdellä viittomalla tuotettuja sanontoja kertyi toiseksi eniten (20/100) ja suomen kielen mukaisesti viitottuja vähiten (13/100). Käännöstyössä esiin tulleiden havaintojen perusteella osa käännösratkaisuistamme kääntyi kahdella eri tavalla ja asettuivat siten kahteen eri käännösluokkaan.

Huomion arvoista käännöksissä on se, että kaikki sanonnat on mahdollista kääntää joko parafrastisesti selittäen tai suomen kielen mukaisesti. Asiakkaan näkökulmasta ihanteellinen tulkkaustilanne olisikin, mikäli tulkki ehdisi viittoa sanonnat sekä suomen kielen mukaisesti että selittäen. Tavallisesti tulkki joutuu kuitenkin tekemään valinnan käyttämänsä, yhden käännösvaihtoehdon suhteen. Tähän voi liittyä riski siitä, että sanontaan, jonka tulkki on aiemmin parafrastisesti kääntänyt, voidaan myöhemmin puheessa palata.

Yksittäisiä käännösvaihtoehtoja havainnoidessamme huomioimme muun muassa huulion, ilmeiden ja eleiden tärkeyden viittoman merkityksellisyyden kannalta. Viittomaa tuottaessa pienikin erhe, esimerkiksi katseessa, liikkeessä tai rytmityksessä, voi muuttaa sanoman merkitystä tai toivottua sävyä. Näitä piirteitä olemme pyrkineet huomioimaan merkityksessämme muistiin käännösratkaisuiden glossauksia.

Luotuja käännösehdotuksia käytettäessä on myös syytä huomioida niiden kontekstiherkkyys. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että esittämämme ratkaisut eivät aina sinällään sovellu tulkkaustilanteessa käytettäväksi vaan niihin tulee tehdä tilannesidonnaisia muutoksia esimerkiksi viittoma- tai lausetasolla.

8 POHDINTA

Kääntäminen ja tulkkaus ovat nuoria ja jatkuvasti kehittyviä aloja, joita on viittomakielen osalta tutkittu vielä varsin vähän. Kääntäjä on kahden kielen ja kulttuurin asiantuntija, jonka tulee olla motivoitunut ja tietoinen niin lähde- kuin kohdekielenkin ominaisuuksista.

Käännöstyömme päämääränä oli tarttua tulkkauksen näkökulmasta haastaviin ja käännösratkaisujen osalta mahdottomalta tuntuviin suomen kielen sanontoihin ja pohtia niille yksi viittoen tuotettu käänösvaihtoehto. Tämä tavoite asetti meille valtavan haasteen, jonka eteen saimme tehdä paljon omaa kielitaitoamme ja ammatillisuuttamme kasvattavaa työtä. Suurelta osin kiitos tästä kuuluu toiselle ohjaajallemme, joka jaksoi tukea ja kannustaa meitä kohti visuaalisempaa ilmaisukykyä. Sanontojen ihmeellinen maailma tarjosi uusia ja elämää rikastuttavia ajatuksia ja keskustelun aiheita myös käänöstyön ulkopuolella.

Käänöstyömme tuloksena olemme, syvällisten pohdintojen ja prosessoinnin kautta luoneet sadalle valitsemallemme suomen kielen sanonnalle viittomakielisen käänösvaihtoehdon, jonka toivomme tarjoavan alalla toimiville ihmisille uusia näkökulmia ja ajatuksia sekä herättävän keskustelua siitä, kuinka sanontojen tulkkaukseen tulisi suhtautua.

Aiheemme on tuore, eikä siitä ole tehty aikaisempaa, yhtä kattavaa ja sisällöllisesti laajaa tutkimuskokonaisuutta. Koimme, että tämänkaltaiselle käänöstyölle on tarvetta etenkin siksi, että sanontoja esiintyy arkipäiväisissä kielenkäyttötilanteissa tavoin, joka ei mahdollista viittomakielentulkille pitkäaikaista prosessointia vaan hänen tulee löytää tulkkausratkaisunsa spontaanisti. Olisikin toivottavaa, että jokaisen viittomakielialalla työskentelevän tulkin tulisi olla jossain määrin tietoinen ja taitoinen kieltämme värittäivistä sanonnoista.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia kyseisen aiheen pohjalta on paljon. Mielenkiintoista olisi tutkia esimerkiksi, millaisia ratkaisuja alalla työskentelevät viittomakielentulkit tekevät suhteessa sanontojen tulkkaukseen. Toisaalta hyödyllistä olisi selvittää myös

asiakkaiden toiveita, kokemuksia ja ajatuksia sanontojen kääntämisestä ja tulkkauksesta.

Käännöstyömme sisältää tallenteen, jonka teknisestä toteutuksesta vastasi diplomi-insinööri Rami Tapio. Hänen lisäksi haluamme opinnäytetyömme ohjauksesta kiittää ohjaajaamme, viittomakielen lehtori Kati Huhtista.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet

Heikura, Pasi 2003. Näissä merkeissä. Suomen kansan latteimmat sanonnat. Helsinki: Otava.

Heikura, Pasi 2004. Samoilla linjoilla. Lisää Suomen kansan latteuksia. Helsinki: Otava.

Hynynen, Heidi; Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2003. Elämä käsillä. Viittomakielentulkin ammattikuva. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 5. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Hytönen, Niina 2006. Käännösteorioiden kirjo kääntäjän työvälineeksi. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä – viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 66–83.

Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi 2006. Käsitteet haltuun. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä – viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 17–25.

Ingo, Rune 1981. Kääntämisen teoriaa ja sen sovellusta. Åbo: Åbo Akademi.

Ingo, Rune 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen. Helsinki: WSOY.

Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura.

Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 79–101.

- Kari, Erkki 1993. Naulan kantaan. Nykysuomen idiomisanakirja. Helsinki: Otava.
- Lappi, Päivi 2000. Viittomakielen lainsäädännöllinen asema. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 71–77.
- Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 9–32.
- Muikku-Werner, Pirkko; Jantunen, Jarmo Harri; Kokko, Ossi 2008. Suurella sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja. Helsinki: Gummerus.
- Nykysuomen sanakirja 1973. Neljäs painos. A–K. Helsinki: WSOY.
- Nykysuomen sanakirja 1973. Neljäs painos. S–Ö. Helsinki: WSOY.
- Paunu, Juha 1992. Viito elävästi 2. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Reiss, Katharina & Vermeer, Hans J. 1986. Mitä kääntäminen on – teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rissanen, Terhi 1990. Viittomakielen perusrakenne. Toinen painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkaukset. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä – viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 163–179.
- Saresvuo, Johanna & Ojanen, Sirkka-Liisa 1988. Tulkin käsikirja. Helsinki: Gaudeamus.

Savolainen, Leena 2000a. Viittoman rakenne. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 168–188.

Savolainen, Leena 2000b. Viittomakielten erilaiset muistiinmerkitsemistavat. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 189–200.

Sorvali, Irma 1988. Kielenkääntäminen – tutkimuksen ja opetuksen ongelmia. Kouvolan kääntäjäkoulutuslaitoksen julkaisuja 4. Helsinki: Yliopistopaino.

Suomen kielen perussanankirja 1994. Kolmas osa. S–Ö. Helsinki: Painatuskeskus.

Valpola, Veli 2000. Suuri sivistyssanakirja. Helsinki: WSOY.

Virkkunen, Sakari 1981. Suomen kielen sanakirjat 2. Suomalainen fraasisanakirja. 3., uudistettu painos. Helsinki: Otava.

Vehmas-Lehto, Inkeri 2002. Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännosteoriaan. Helsinki: Finn Lectura.

Julkaisemattomat lähteet

Heikura, Pasi 2009. Kirjailija. Helsinki. Sähköpostiviesti 11.11. Vastaanottaja Henna Oinonen. Tuloste tekijän hallussa.

LIITTEET

LIITE 1: Käännökset (100 kappaletta) glossattuina teoksien ja kolmijakoisen luokittelun perusteella

Pasi Heikura: Näissä merkeissä – Suomen kansan latteimmat sanonnat

Yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat

1. Herne nenässä = 1) PETTYÄ-alas (ilme ja eläytyminen)
2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
2. Kuin puulla päähän lyöty = 1) YLLÄTTYÄ (ilme!) 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
3. Lyödä luu kurkkuun = OLLA-VAIKEASSA-TILANTEESSA (glumps!)
4. Mennä yli hilseen = MENNÄ-PÄÄN-YLI huulio: hyy
5. Painaa villasella = SIVUUTTAA-1-3
6. Panna korvan taakse = LAITTAA-MUISTIIN-1y

Suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat

7. Ahneella on paskanen loppu = 1) AHNE OLLA huulio: pi PASKA LOPPU
2) ks. myös parafrasit eli merkitykseltään avatut sanonnat
8. Herne nenässä = 1) HERMOSTUA (tuotetaan etusormella nenän vieressä, ilme!)
2) ks. myös yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat
9. Katsoa läpi sormien = KATSOA-KÄDEN-LÄPI huulio: läpi (oik. käden etusormi lävistää vasemman käden)

10. Kuin puulla päähän lyöty = 1) MUISTUTTAA huulio: pipi LYÖDÄ-KAPULALLA-PÄÄHÄN huulio: pam! 2) ks. myös yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat
11. Käydä päälle kuin yleinen syytjä = 1) HAUKKUA (käy myös viittomat KRITISOIDA tai SYYTTÄÄ) MUISTUTTAA huulio: pipi YLEINEN SYYTTÄÄ-HLÖ-3 2) ks. myös parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat
12. Pelata varman päälle = 1) PELATA VARMA PÄÄLLÄ(-käsi toisen käden päälle) 2) ks. myös parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat
13. Puhua kuin kuuroille korville = OS-1 PUHUA / OS-3 MUISTUTTAA huulio: pipi KUURO OS-3

Parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat

14. Ahneella on paskanen loppu = 1) AHNE HAALIA-4-3 (ilme!) / LOPPU ROMAHTAA 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
15. Aika on rahaa = AIKA-4 RAHA-3 YHDESSÄ-ETEENPÄIN / NYT KÄÄRIÄ-HIHAT ETEENPÄIN
16. Ei haukkuva koira pure = VAIKEA ASIA KESKUSTELLA KANNATTA / SYY OMA-1 SISÄINEN AHDISTUS PURKAA-1-2 / HELPOTUS
17. Ei nimi miestä pahenna, jollei mies nimeä = OMA-3 NIMI TÄRKEÄ-EI (myös VAIKUTTAA-3-1-EI) / OMA-3 LUONNE-3 TEKO RATKAISTA / TÄRKEÄ (myös VAIKUTTAA-3-1)
18. Ei näe metsää puilta = YKSI ASIA KESKITTYÄ-4 / KOKONAISUUS HAHMOTTA HÄMÄRTYÄ
19. Ei omena kauas puusta putoa = OMA-3 TAPA SELVÄ HUOMATA / SUKUPOLVI PERIYTYÄ-7y-2
20. Ei saa jäädä tuleen makaamaan = SEISOA-PAIKALLAAN ÄLÄ / AKTIIVINEN TOIMINTA (myös koko käsin!)

21. Eri aaltopituudella = MOLEMMAT-1-3-1 AJATELLA-2-kät. ERI
22. Eteenpäin, sano mummo lumessa = SISUKAS TOIMIA
23. Haukkua väärää puuta = OS-3 EREHTYÄ / VÄÄRÄ HLÖ-4 HAUKKUA-3-4
OS-3
24. Himot ne on hiirelläkin = ELÄIN PIENI-kokoxx-4a IHMINEN ISO-kokoxx-3y
/ KAIKKI-kaari-ylöspäin-4a-3y SISÄINEN-2-kät HIMO OS-4a-3y
25. Illan rusko aamun pasko = ILTA KAUNIS ASIA TAPAHTUAxxx /AAMU
YLÖSALAISIN
26. Ilma on kuin linnun maitoa = ILMA LÄMMIN (hitaasti+ilme,tunnelma) /
AURINKO-PAISTAA-7y (tai VESI LÄMMIN) IHANA
(hitaasti+ilme;tunnelma)
27. Ilma on kuin morsian = AURINKO-LOISTAA-7y KAUNIS LOISTAA
MUISTUTTAA huulio: pipi NIITTY NEITO HAME TUKKA-HULMUTEN
(eläytyminen omaan kehoon)
28. Jos ei heilaa helluntaina, ei sitten koko kesänä = JOS HELLUNTAI PÄIVÄ
SEURUSTELLA EI (PUOLISO EI-OLLA) / TARKOITTAÄ KESÄ
KOKONAAN YKSIN
29. Keppi ja porkkana = RANGAISTUS (tai PAKKO) MYÖS PALKINTO (tai
KIITOS)
30. Kevät keikkuen tulevi = KEVÄT LÄHESTYÄ-3-1 / ILMA KYLMÄ LÄMMIN
KYLMÄ LÄMMIN VAIHDELLA (2-kät.-4-3)
31. Kirjoitettu tähtiin = ASIA VÄLTÄÄ EI-VOI SYY OMA-1 KOHTALO
PÄÄTTÄÄ-JO
32. Kuin apteekin hyllyltä = ASIA (tai VASTAUS) YHTÄKKIÄ huulio: pam
SAADA (tai TUODA-2-kät.)
33. Käydä päälle kuin yleinen syyttäjä = 1) HYÖKÄTÄ-PÄÄLLE HAUKKUA (tai
SYYTTÄÄ, ilme!) 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat

34. Lukea kuin avointa kirjaa = LUONNE-3 AVOIN / TULKITA-1-kät. HELPPO
35. Mennä merta edemmäs kalaan = MIKSI huulio: misy KAUAS LÄHTEÄ-1-3 / SAMA TÄÄLLÄ LÖYTYÄ
36. Mikä laulaen tulee, se viheltäen menee = RAHA KERÄTÄ-4xxx (vrt. BUDJETTI) / TUHLATA-3-NOPEASTI HELPPO
37. Mistäs päin nyt tuulee? = NYT ERI? / TAPAHTUNUT MITÄ? (voidaan tuottaa negatiivisella tai positiivisella ilmeellä)
38. Nakit silmillä = YLI HUMALA (ilme vahva!)
39. Niin makaa kuin petaa = ITSE-2 OMA-2 ELÄMÄ VALINTA PÄÄTTÄÄ
40. Niin nälkä että näköä haittaa = TODELLA huulio: pi NÄLKÄ (ilme!) / KESKITTYÄ EI-JAKSA (tai VAIKEA)
41. Olla kuin kaksi marjaa = KAKSI OS-4 OS-3 ULKONÄKÖ SAMA
42. Olla kuin maansa myynyt = OMA-1 KAIKKI ANTAA-SISÄLTÄ-1-2 / UUPUMUS (vasempaan käsivarteen)
43. Olla oravanpyörässä = OMA-1 ELÄMÄ PYÖRIÄ SAMA-xxx(-eri paikoissa tuotettuna)
44. Oma maa mansikka, muu maa mustikka = MUU-3 MAA-3 JOO HYVÄ / OMA-1 MAA-1 IHANA PARAS käsi-sydämelle
45. On ilmoja pidellyt = ULKONA SATAA tai PAISTAA tai ILMA IHMEELLINEN (olemus mukana; ilme; sisäinen tuska keskusteluaiheen puuttumisesta)
46. Ottaa itseä niskasta kiinni = ITSE-1 SISU PAKKO / NYT KÄÄRIÄ-HIHAT
47. Paistaa se päivä risukasaankin =
- a. ELÄMÄ SUJUA PYSÄHTYÄ_{xx} (ilme vaikeahko!) / MYÖHEMMIN TOIVOA VARMA SUJUA-HYVIN
 - b. TÄNÄÄN KAIKKI SUJUA

48. Pelata varman päälle = 1) OS-3 EPÄVARMA / TUTTU OS-4 / VALITA 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
49. Puhua seinille = PAIKALLA KUKA EI-KUUNNELLA / OS-1 VAIN huulio: pit SEINÄ LUENNOIDA
50. Ruoho on vihreämpää aidan toisella puolella = TOINEN OMA-3 ASIA (puoliso, jäätelö ym.) HOUKUTTELEVA-1-3 (ilme!)
51. Sama pää kesät talvet = VUOSIxx TIETO OMAKSUA-PÄÄHÄNxxx-2-kät. (ilme!) / KAIKKI ASIA MUISTAA EI-VOI
52. Syntyä kultalusikka suussa = OS-3 SYNTYÄ LAPSUUDESTA-AIKUISUUTEEN-3a-3y OMA-3 KAIKKI SUJUA OLLA-VALMIINA OS-3 (=OLLA-JOUTILAANA) huulio: phyy (suu kiinni)
53. Uusi vuosi uudet kujeet = UUSI VUOSI AIKALINJA-ympyrä / UUSI ASIA ILMAANTUAxxx / SATTUMALTA huulio: plääh TOTEUTUA
54. Yrittänyttä ei laiteta = YRITTÄÄ KANNATTA

Pasi Heikura: Samoilla linjoilla – lisää Suomen kansan latteuksia

Yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat

1. Asua Jumalan selän takana = 1) KAUKANA (ilme!) 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
2. Hiuskarvan varassa = LÄHELLÄ (ilme!)
3. Jäää rysän päältä kiinni = PALJASTUA huulio: pit
4. Kuin rasvattu salama = 1) NOPEA huulio: pam 2) SUJUVASTI huulio:phyy
5. Kuin sieniä sateella = ILMESTYÄxxxx (ilme hieman hämmästynyt)
6. Kuin tuhka tuuleen = HÄVITÄ (isosti, ilme mukana)
7. Lentää kuin leppäkeihäs = 1) LENTÄÄ-ULOS-KAUAS (etusormella tai koko kädellä)
2) HEITTÄÄ-PIHALLE (molemmilla käsillä)
8. Odottaa kuin kuuta nousevaa = ODOTTAA (tai SISUKAS ODOTTAA, liike hitaana, ilme odottava)
9. Ottaa ohraleipä = OTTAA-PÄÄHÄN (höh, oikean käden nyrkillä)
10. Paha saa palkkansa = SAADA-ANSIONSA-MUKAAN huulio: po
11. Persuksiin ammuttu karhu = 1) VIHAINEN (vahva ilme, epäileväinen katse ympärille) 2) VIHAINEN (liike sisäänpäin)
12. Rinta rottingilla = 1) YLPEÄ (ryhti, ilme positiivinen) 2) KOPPAVA (ilme ylimielinen)
13. Tuuli huulia heiluttelee = HÖPÖTTÄÄ huulio: höpöhöpö
14. Äimän käkenä = OLLA-IHMEISSÄÄN huulio:suu hieman avoin (ilme hölmistynyt)

Suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat

15. Asua Jumalan selän takana = 1) ASUA JUMALA TAKANA-peukalolla 2) ks. myös yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat
16. Enemmän kuin lääkäri määrää = 1) ENEMMÄN LÄÄKÄRI MÄÄRÄTÄ 2) ks. myös parafrasit eli merkitykseltään avatut sanonnat
17. Lyödä kaksi kärpistä yhdellä iskulla = 1) KAKSI KÄRPÄNEN YKSI ISKU 2) ks. myös parafrasit eli merkitykseltään avatut sanonnat
18. Minkä nuorena oppii sen vanhana taitaa = NUORI OPPIA / MYÖHEMMIN VANHA TAITAVA (kehon liike mukana)
19. Nostaa kissa pöydälle = 1) KISSA-3 NOSTAA-3-1 2) ks. myös parafrasit eli merkitykseltään avatut sanonnat
20. Puhua puuta heinää = PUHUA PUU HEINÄ

Parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat

21. Aika parantaa haavat = AHDISTUS (vartalo takana) AIKA-KULUA (ilme helpottunut)
22. Ei kukko käskien laula = MÄÄRÄTÄ-1-3 / ITSEPÄINEN OS-3 TOTELLA-EI
23. Enemmän kuin lääkäri määrää = 1) LÄÄKÄRI MÄÄRÄTÄ / OS-1 KAKSINVERROIN (ovela ilme mukana) 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
24. Happamia sanoi kettu pihlajanmarjoista = ODOTTAA TOIVOA-pitkään EISSAA (tai PETTYÄ) HYLÄTÄ
25. Hymyilee kuin Naantalın aurinko = HYMY-leveä ONNELLINEN MUISTUTTAA huulio: pipi VOITTAA LOTTO
26. Kantaa kortensa kekoon = KÄÄRIÄ-HIHAT KAIKKI MUKAAN

27. Kielletty hedelmä = 1) HOUKUTELLA-1-3 2) VETÄÄ-PUOLEENSA-1-3
(HUOM! Ilme + tieto mikä/miksi jokin on 'kielletty')
28. Kuin salama kirkkaalta taivaalta = TAPAHTUA NYT / AIKAISEMMIN
AAVISTAA EI- MITÄÄN (ilme vahva, lausejärjestys voi olla käänteinen)
29. Kukaan ei ole seppä syntyessään = IHMINEN SYNTYÄ TAITO NOLLA /
MYÖHEMMIN KEHITTYÄ TAITOxxx
30. Lyödä kaksi karpästä yhdellä iskulla = 1) KAKSI ASIAA YHTÄ-AIKAA
ONNISTUA 2) ks. myös suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
31. Minkä taakseen jättää sen edestään löytää = ASIA SIVUUTTAA-1-4 /
MYÖHEMMIN VARMA SAMA UDESTAAN NOUSTA-ESILLE-4-1
32. Nostaa kissa pöydälle = 1) ASIA KALVATA-sydämellä (tai VAIVATA) /
NYT KESKUSTELLA (ilme päättäväinen) 2) ks. myös suomen kielen
mukaisesti viitotut sanonnat
33. Näлкä kasvaa syödessä = HALUTA KERÄTÄ (katseella huomata)
KERÄTÄ HIMO KERÄTÄ LAAJENTUA
34. Olla kuin myrskyn merkki = OMA-3 ILME OS-3 / toteava-katse-3 (PIAN)
SUUTTUA-RÄJÄHTÄÄ OS-3
35. Oma lehmä ojassa = OS-1 tai OS-2 OVELA (ilme mukana)YHTÄ-AIKAA
HYÖTYÄ
36. Onni yksillä, kesä kaikilla = ME TYYTYVÄINEN NAUTTIA / OS-3
ONNELLINEN OS-3 (ilme!)
37. Oppia ikä kaikki = IKÄ OS-4a-3y AINA JATKUVA / OPPIA-4a+3y-2-kät.
38. Ostaa sika säkissä = ASIA OUTO OS-4 / OS-2 TIETÄÄ EI-MITÄÄN /
OSTA ÄLÄ OS-4
39. Päästä kuin koira veräjstä = VASTUU VÄLTÄÄ-4 / hlö-kf-1-3(-ilme
pakoileva) ONNISTUA huulio: pit
40. Ruista ranteessa = VOIMA-olkapäälle VAHVA

41. Saada tuulta purjeisiin = KANNUSTAA SUJUA MENESTYÄ h: suu kiinni
42. Silloin pitää takoa kun rauta on kuuma = ASIA NYT KANNATTAA
TEHDÄ / MYÖHEMMIN SIIRÄ ÄLÄ
43. Tarttua härkää sarvista = TARTTUA-KIINNI KÄÄRIÄ-HIHAT TOIMIA
44. Tehdä karpäsestä härkänen = ASIA PIENI huulio: pit MUUTTUA
LAAJENTUAxxx (laajentuu asteittain samassa paikassa)
45. Tie miehen sydämeen käy vatsan kautta = MIES OS-3 HUOKUTELLA
KUINKA? / VATSAN KAUTTA / RUOKA HERKULLINEN TARJOTA-
1-3
46. Yksi asia johti toiseen ja tässä sitä nyt ollaan = ASIA VAIKUTTAAxxxx
(vaikutus tulee eri suunnista) / NYT TILANNE NYT

LIITE 2: Tarkasteltavat käännösehdotukset (15 kappaletta) ja niiden esimerkkilauseet viittomakielelle tallennettuna (DVD)

1. Yksi asia johti toiseen ja tässä sitä nyt ollaan
2. Yhdellä viittomalla tuotetut sanonnat
3. Herne nenässä = PETTYÄ-alas (ilme ja eläytyminen)
4. Esimerkkilause: Miksi sä vedit taas herneen nenääsi?
[OS-2 TAAS PETTYÄ-alas MIKSI OS-2?]
5. Jääda rysän päältä kiinni = PALJASTAA huulio: pit
6. Esimerkkilause: Saimme koulun takkivarkaan rysän päältä kiinni.
[KOULU OS-3 TAKKI+VARASTAA OS-3 MOLEMMAT-1-3-1 PALJASTAA]
7. Lyödä luu kurkkuun = OLLA-VAIKEASSA-TILANTEESSA (glumps!)
8. Esimerkkilause: Spiikkausharjoitukset laittoivat opiskelijoille luun kurkkuun.
[MIKROFONI HARJOITELLA OPISKELLA+hlö-2-3xx OLLA-VAIKEASSA-TILANTEESSA OS-2-3]
9. Mennä yli hilseen = MENNÄ-PÄÄN-YLI huulio: hyy
10. Esimerkkilause: Seminaariluento meni minulta yli hilseen.
[SEMINAARI+LUENTO MENNÄ-PÄÄN-YLI OS-1]
11. Äimän käkenä = OLLA-IHMEISSÄÄN huulio: suu hieman avoin (ilme hölmistynyt)
12. Esimerkkilause: Olimme aivan äimän käkenä päästessämme taidonnäytteestä läpi ensimmäisellä kerralla.
[MOLEMMAT-1-3-1 TAITO+NÄHDÄ ENSIMMÄINEN-KERTA LÄPI / MOLEMMAT-1-3-1 OLLA-IHMEISSÄÄN]

13. Suomen kielen mukaisesti viitotut sanonnat
14. Asua Jumalan selän takana = ASUA JUMALA TAKANA-peukalolla
15. Esimerkkilause: En ole koskaan kuullut kyseisestä kylästä. Asut varmaan aivan Jumalan selän takana!
- [OS-3 KYLÄ OS-1 KUULLUT EI-KOSKAAN / OS-2 VARMA JUMALA-3y TAKANA-7y ASUA OS-2]
16. Katsoa läpi sormien = KATSOA-KÄDEN-LÄPI huulio: läpi (oik. käden etusormi lävistää vasemman käden)
17. Esimerkkilause: Palautin tehtäväni myöhässä mutta onneksi opettaja katsoi sen läpi sormien.
- [OMA-1 TEHTÄVÄ OS-1 MYÖHÄSSÄ JÄTTÄÄ-PAPERI-3 / HELPOTUS / OPETTAJA-3 KATSELLA-kättä KATSOA-KÄDEN-LÄPI-3]
18. Kuin puulla päähän lyöty = LYÖDÄ-KAPULALLA-PÄÄHÄN huulio: pam
19. Esimerkkilause: Kuullessani Diak Turun mahdollisesta lopettamisesta, olin kuin puulla päähän lyöty.
20. [OS-1 KUULLA DIAK TURKU EHKÄ LOPETTAA / OS-1 LYÖDÄ-KAPULALLA-PÄÄHÄN OS-1]
21. Lyödä kaksi kärpistä yhdellä iskulla = KAKSI KÄRPÄNEN YKSI ISKU
22. Esimerkkilause: Kävin eilen kirjastossa lainaamassa muutaman kirjan ja tulostamassa tehtävän – siinä tuli ikään kuin kaksi kärpistä yhdellä iskulla.
- [EILEN OS-1 KIRJASTO MENNÄ-LUOKSE-1-2 / OS-1 MUUTAMA KIRJA LAINATA-3 TEHDÄ TULOSTAA-4 / JAAHAS / KAKSI KÄRPÄNEN YKSI LYÖDÄ]
23. Nostaa kissa pöydälle = KISSA-3 NOSTAA-3-1
24. Esimerkkilause: Olen kyllästynyt siellä vallitsevaan ongelmatilanteeseen. Päätin, että tänään nostan kissan pöydälle.

[OS-3 ONGELMA+TILANNE OS-1 KYLLÄSTYÄ OS-1 / PÄÄTTÄÄ /
TÄNÄÄN OS-1 KISSA-NOSTAA-3-1]

25. Parafraasit eli merkitykseltään avatut sanonnat

26. Ei näe metsää puilta = YKSI ASIA KESKITTYÄ-4 / KOKONAISUUS
HAHMOTTAA HÄMÄRTYÄ

27. Esimerkkilause: Et nyt pysty näkemään metsään puilta, koska olet keskittynyt liialti
vain yhteen viittomakielen osa-alueeseen.

[OS-2 VIITTOMAKIELI YKSI OSA+ALUE-4 KESKITTYÄ-4 KOKONAISUUS
HAHMOTTAA HÄMÄRTYÄ OS-2]

28. Ei omena puusta kauas putoa = OMA-3 TAPA SELVÄ HUOMATA/ SUKUPOLVI
PERIYTYÄ-7y-2

29. Esimerkkilause: Kyllä teillä on äitisi kanssa niin samanlaiset ilmeet – ei ole omena
puusta kauas pudonnut.

[OS-4 OMA-4 ÄITI OS-3 ILME SAMA SELVÄ HUOMATA / SUKUPOLVI
PERIYTYÄ-3-4]

30. Minkä taakseen jättää sen edestään löytää = ASIA SIVUUTTAA-1-4 /
MYÖHEMMIN VARMA SAMA UDESTAAN NOUSTA-ESILLE-4-1

31. Esimerkkilause: Muistathan sen, että minkä taaksesi jätät, sen edestäsi löydät.

[OS-2 MUISTAA OS-2 / ASIA SIVUUTTAA-1-4 MYÖHEMMIN VARMA
SAMA UDESTAAN NOSTAA-SIVULTA-4-1]

32. Syntyä kultalusikka suussa = OS-3 SYNTYÄ LAPSUUDESTA-AIKUISUUTEEN-
3a-3y OMA-3 KAIKKI SUJUA OLLA-VALMIINA OS-3 (=OLLA-
JOUTILAANA) huulio: phyy (suu kiinni)

33. Esimerkkilause: Hän ei tarvitse opintotukea, koska hän on syntynyt kultalusikka
suussa.

[OS-3 OPPIA+TUKI EI-TARVITSE OMA-3 KAIKKI SUJUA OLLA-VALMIINA
OS-3]

34. Tehdä karpäsestä härkänen = ASIA PIENI huulio: pit MUUTTUA
LAAJENTUAxxx (laajentuu asteittain samassa paikassa)

35. Esimerkkilause: Miettimällä asiaa liialti teet vain karpäsestä härkäsen.

[OS-2 ASIA AJATELLA (ilme!) LIIKAA OS-2 / ASIA PIENI OS-2 MUUTTUA
LAAJENTUA OS-2]

